

Kemény István: Életút és életmű

(előadás azoknak, akik fiatal koruk
miatt nem ismerhették)

Kertesi Gábor
ELTE KRTK Közgazdaságtudományi
Intézet

2025. november 19.
Budapest, Városháza

A lázadó ifjú: a 16 éves, gimnazista Kemény István egy 1941-es osztályfényképén

„Még mielőtt Magyarország hadat üzent volna a Szovjetunióknak, azt megelőzően, Magyarország átengedte a német csapatokat az országon, Teleki Pál miniszterelnöksége idején, melyek Jugoszláviát rohanták le. Magyarország ebben a jugoszláv ügyben alaposan részt vett. Akkor lehetett látni a német tankokat a Duna-parton. Mi ekkor a Fő utca 11-ben laktunk, ez egy olyan ház, aminek az egyik oldala a Fő utcára nyílik, a másik oldala a Duna-partra. Lehetett látni a budai Duna-parton vonulni a német tankokat és ez egy nagyon negatív élmény volt számomra. Volt egy barátom a gimnáziumban, Veres Péter, akinek az apja patikus volt. Amikor ezeket láttam, akkor írtunk ketten egy röpiratot, melyben felháborodásunkat fejeztük ki a német átvonulással szemben, ezt valahogy ki tudtuk nyomatni, valahogy sokszorosítani tudtuk 100 példányban. Megvettük a borítékokat, bélyegeket és postán feladtuk különböző címekre. Ebből természetesen az lett, hogy alig, hogy feladtuk, néhány nappal később megjelentek a detektívek, először Veres Péteréknél és aztán minálunk. A detektívek nagyon elnézően, barátságosan és jóindulatúan bántak velünk. Akkor a politikai rendőrség főparancsnoka, illetve Keresztes-Fischer, az akkori belügyminiszter, mindketten nagyon németellenes beállítottságúak voltak és úgy fogták fel, hogy ezek nagyon rendes gyerekek, nem kell őket bántani és óvva íntetnek bennünket, hogy folytassuk. Amikor ezt írtuk, akkor a magyar lakosság vagy nem érdeklődött a politika iránt, vagy akik érdeklődtek azoknak a döntő többsége németbarát volt.”

Forrás: Szabari Vera interjúja Kemény Istvánnal, 4-5. old.
<https://ojs3.mtak.hu/index.php/szocszemle/article/view/14145/11585> .

A német csapatok 1941. április 3-án vonultak át Budapesten.

A fotó az OHA Kőrösi Zsuzsa által készített Batár Attila interjú (1995. sz.) osztályfotó képéből származik. Az itt szereplő fényképrészletről Kövér Györgynek a Kemény100 konferencián elmondott előadásából szereztem tudomást, amiért az előadónak ezúton is köszönetet mondok. A fotó jelen közlését az OHA engedélyezte..

Kemény István: egy közép-európai alkotó értelmiségi élete a 20. században (történelmi idő és személyes életkor)

1943-50	18-25 éves	ORVOSEGYETEMI TANULMÁNYOK 1944/45: ELLENÁLLÁSI MOZGALOM, BÖRTÖN, SZÖKÉS BÖLCSÉSZKAR , Teleki-intézet gyakornoka, tanári diploma
1950-57	24-32	középiskolai és általános iskolai TANÁR 1956: Petőfi-kör
1957-59	32-34	1956 után KÉT ÉV BÖRTÖN
1960-69	35-44	KÖNYVTÁROS at Országos Széchényi könyvtárban (A SZAKMAI TANULÁS ÉVEI) & rétegződésvizsgálat, Weber
1969-76	44-51	HÉT TERMÉKENY ESZTENDŐ : tempo furioso
1977-90	52-65	EMIGRÁCIÓ : Párizs, École des Hautes Études en Science Sociales, kutató Szabad Európa Rádió tudósítója, „ A SZABADSÁG ÉVEI ”
1990-2008	65-83	Újra itthon: TERMÉKENY SZAKMAI ÉVEK & 12 évig várospolitikusként, a budapesti főpolgármester főtanácsadója

EGYETEMISTAKÉNT,

meghatározó szellemi
befolyást gyakoroltak rá
Hajnal István történész
egyetemi kurzusai

(Kövér Gy. előadása)

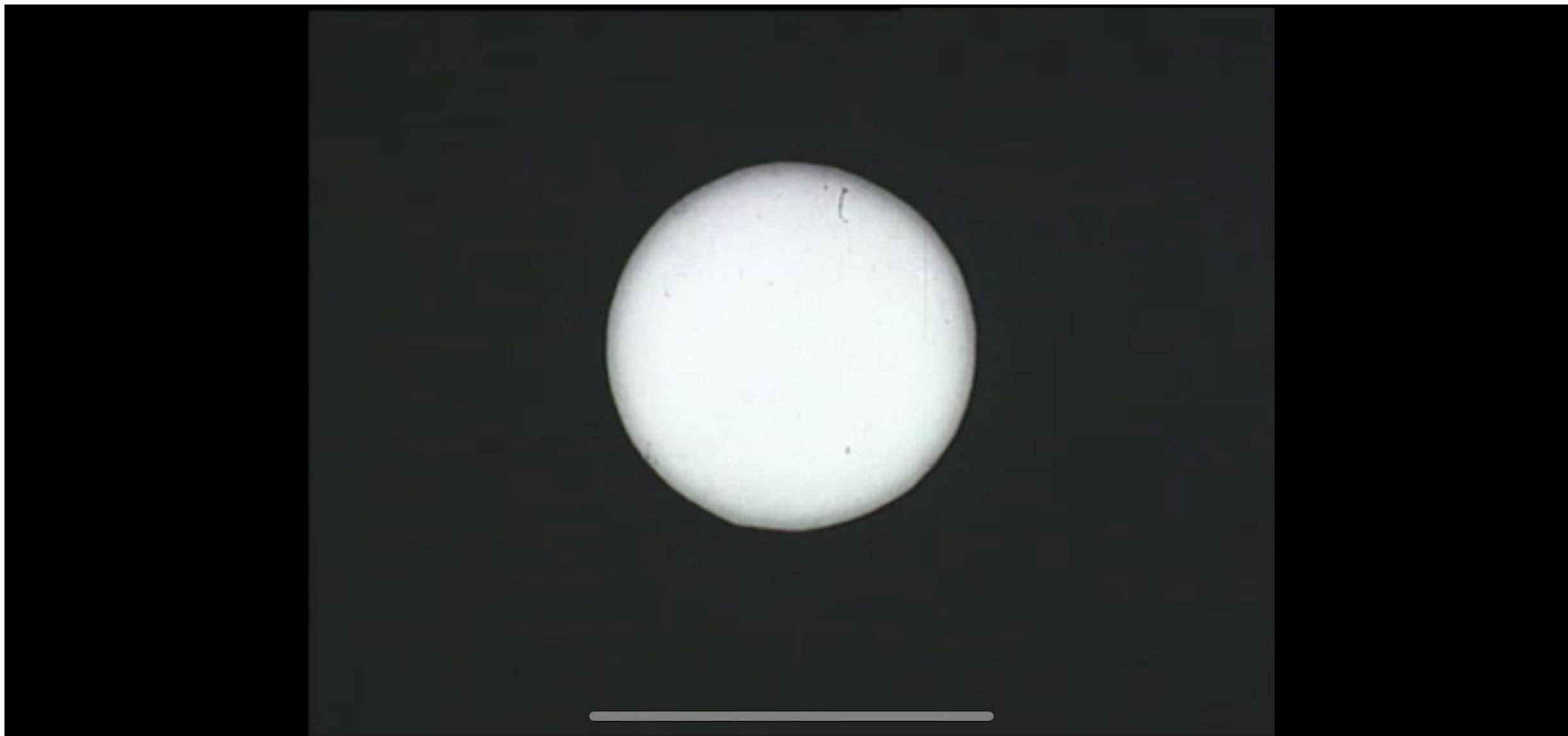

Kemény István, tanár

TANÁR

- Általános iskolában, gimnáziumban, közgazdasági technikumban,
- Budapesten (közte az angyalföldi Tripoliszban), Pilisszentivánon ...
- Felszólalása a Petőfi-kör pedagógusvitáján (1956 október 12.):
  - Kötelező nyolc osztály, de 1949-55 között nincs iskolaépítés
  - Zsúfoltság a tantermekben
  - Alulfizetett tanárok (1938 vs 1956)
  - Háborús árvákkal nem törődik senki
  - Tanári önállóság hiánya
  - Merev tanterv (Tomori utcai isk., 7-es gyerekeknek Ady helyett Rózsa Sándor)

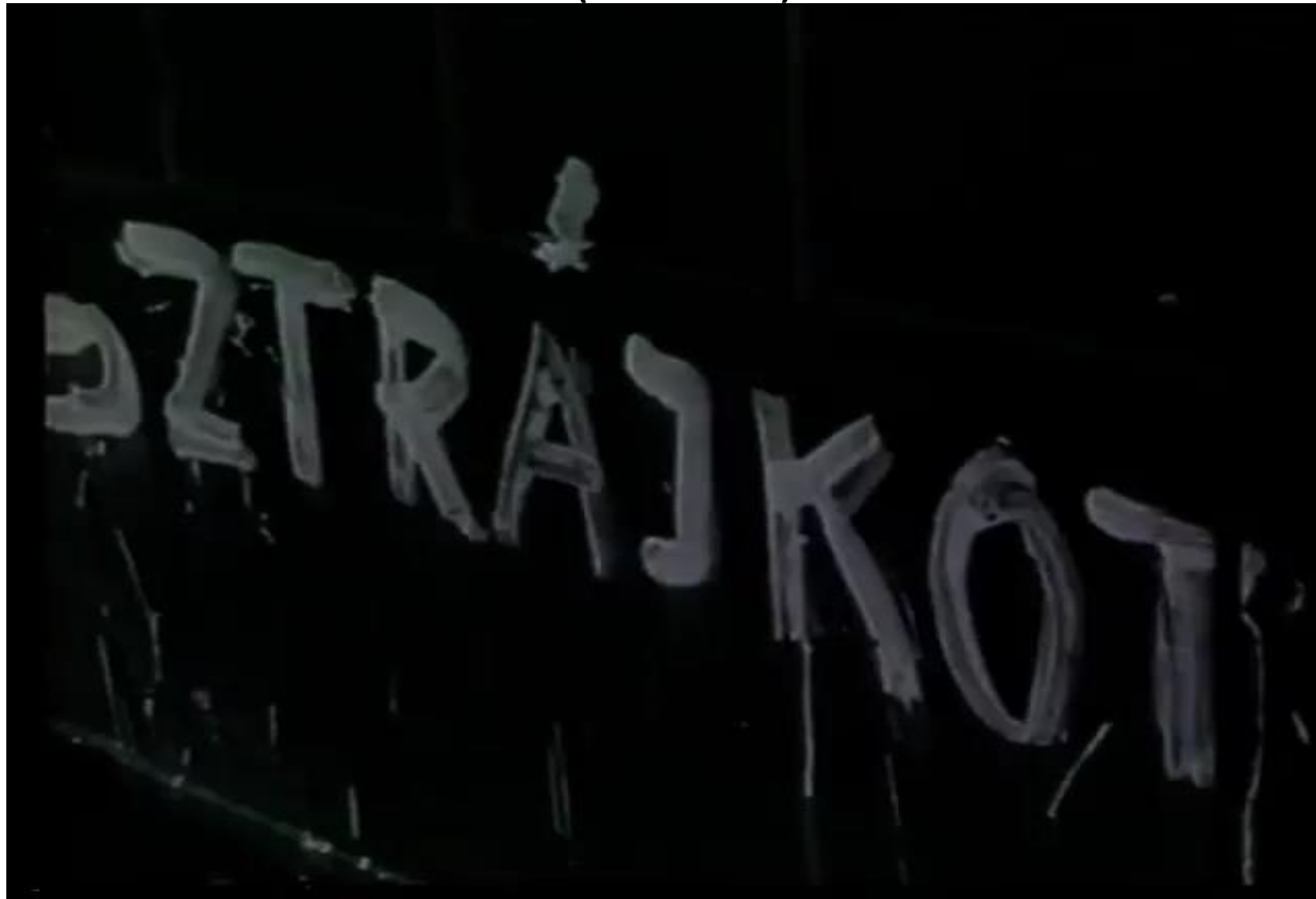
Filmhíradó 1956, Petőfi-kör (videó)

FORRADALOM - BÖRTÖN

- 1956 novemberében mint az értelmiség forradalmi bizottságának képviselője tartja a kapcsolatot a Nagybudapesti központi munkástanáccsal
- 4 év börtönre ítélik.
- 2 év letöltött börtönbüntetés után, 1959 májusában szabadul.
- Elbert Márta 1995-ben, az életútinterjújában megkérdezte tőle, hogy miért nem emigrált (a kor nyelvén „disszidált”) 1957-ben?
  - a válasz: „Mindenki nem mehetett el.”

Az 1956-os forradalom munkástanácsairól (videó)

KÖNYVTÁROS

- 1960-69 könyvtáros az Országos Széchényi könyvtárban
- Hatalmas társadalomtudományi műveltségére – gondolom én – ezekben az években tett szert
- Max Weber életművének átfogó és értő ismerője.
  - magyar nyelvű Weber-kötetek: 1967, 1970
  - nagy előszó a „Gazdaság és társadalom”-hoz

Max Weber

Kemény István tudomá- nyos szemléletére

a legnagyobb hatást Weber
tudományos és politikai
munkássága gyakorolta

(Szabari V., Karády V. előadásai)

Az első nagy empirikus kutatás (1962-1966)

- 1962-63: KSH, társadalmi rétegződés és mobilitás Magyarországon
- Közös munka: Ferge Zsuzsával és Láng Évával
- Részletes összefoglaló tanulmány: 1966 KSH-kiadvány
- Ebből kinövő kutatások / tanulmányok:
  - 1967: A mobilitás társadalmi összefüggései
  - 1969-70: szegénységkutatás

HÉT TERMÉKENY ESZTENDŐ, 1969-1976 (Havas G. előadása)

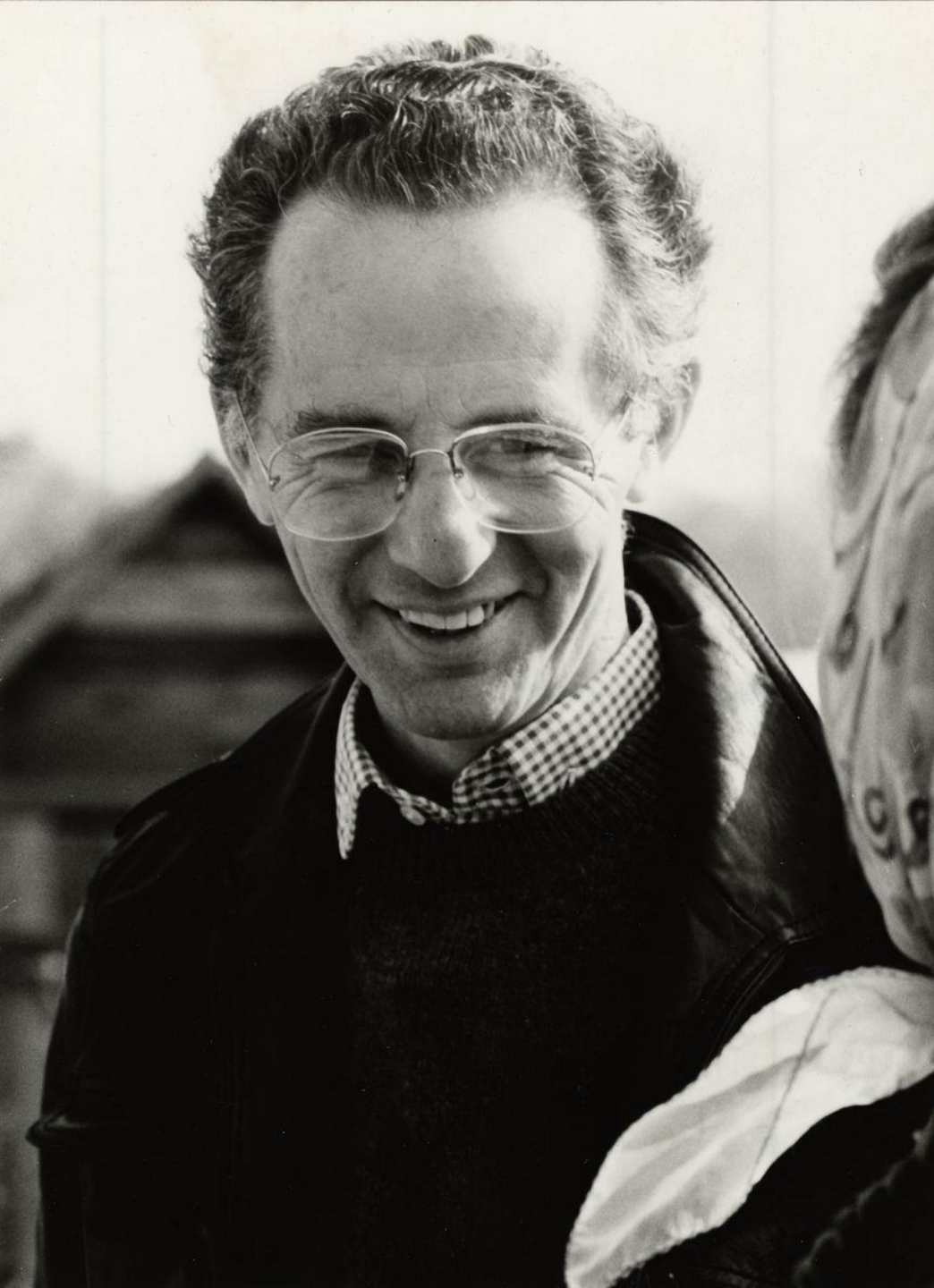
1969/72	Kutatás a magyarországi szegény népeességről	KSH survey: 1969
1969/70	Kutatás a gazdasági vezetőkről	interjúk
1970/71	A Csepel Vas- és fémművek munkásai; Pest megyei munkásai	két survey: 1970 + interjúk
1970/71	Kutatás a magyarországi cigány népeességről	survey + csaknem 250 interjú és esettanulmány
1972/73	Kutatás a magyarországi munkásokról	interjúk
1975-76: kutatások adminisztratív leállítása, publikációs tilalom, de filmek még...		
1971/72	Schiffer Pál: Mit csinálnak a cigánygyerekek?	szakértő (dokufilm)
1973	Schiffer Pál: Faluszéli házak	szakértő (dokufilm)
1976	Schiffer Pál: Cséplő Gyuri	szakértő és forgatókönyv- író (játékfilm)

1969-1976: megjelent (megjelent?) művek

- 1970: Gazdasági vezetők (társzerző: Solt Ottilia), KSH Gazdaságkutató Int., 40, *számozott példány*
- 1971: A Csepel Vas- és Fémművek munkásai & Pest megye munkásai (társszerző: Kozák Gyula), MSZMP KB Társtud. Intézet, *belső kiadvány*
- 1972: A magyar munkásosztályról. Szociológia 1972/1
- 1974: A magyarország cigány lakosság. Valóság 1974/1
- 1975: A budapesti cigányokról. Budapest 1975/5
- 1976: Kemény I. (szerk), Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó 1971-ben végzett kutatásról. MTA Szoc. Int. *sokszorosított kiadványa* (Kemény, Rupp, Csalog, Havas írásai + táblamellékletek)

1969-1976: kéziratban maradt és meg nem írt művek

- 1970: A szegénységről. Előadás az MTA-án (1992-ben megjelent)
- 1972: Az alacsony jövedelmű népesség életkörülményei Magyarországon (soha sem jelent meg)
- 1973: A magyar munkásság (a teljes kézirat soha nem jelent meg)
- Az 1971. évi cigánykutatás hatalmas, meg nem írt anyaga:
  - az 1976. évi jelentés anyaga online igen, könyvként azóta sem
  - 237 interjú és tereptanulmány: Blinken OSA Archivum & TK Szoc. Int. Dokumentációs Kp.-jában
  - háztartási-egyéni szintű adatfile: KRTK Adatbankjában

1969-1976: Schiffer Pál és
Kemény István közös filmjei
szerencsére megmaradtak
(NFI Archivum)

Mit csinálnak a
cigánygyerekek?
(1971/72)

Faluszéli
házak
(1973)

Cséplő Gyuri: Fotózkodás a stábbal, szereplőkkel (1977)

Párizsi évek: 1977-1990

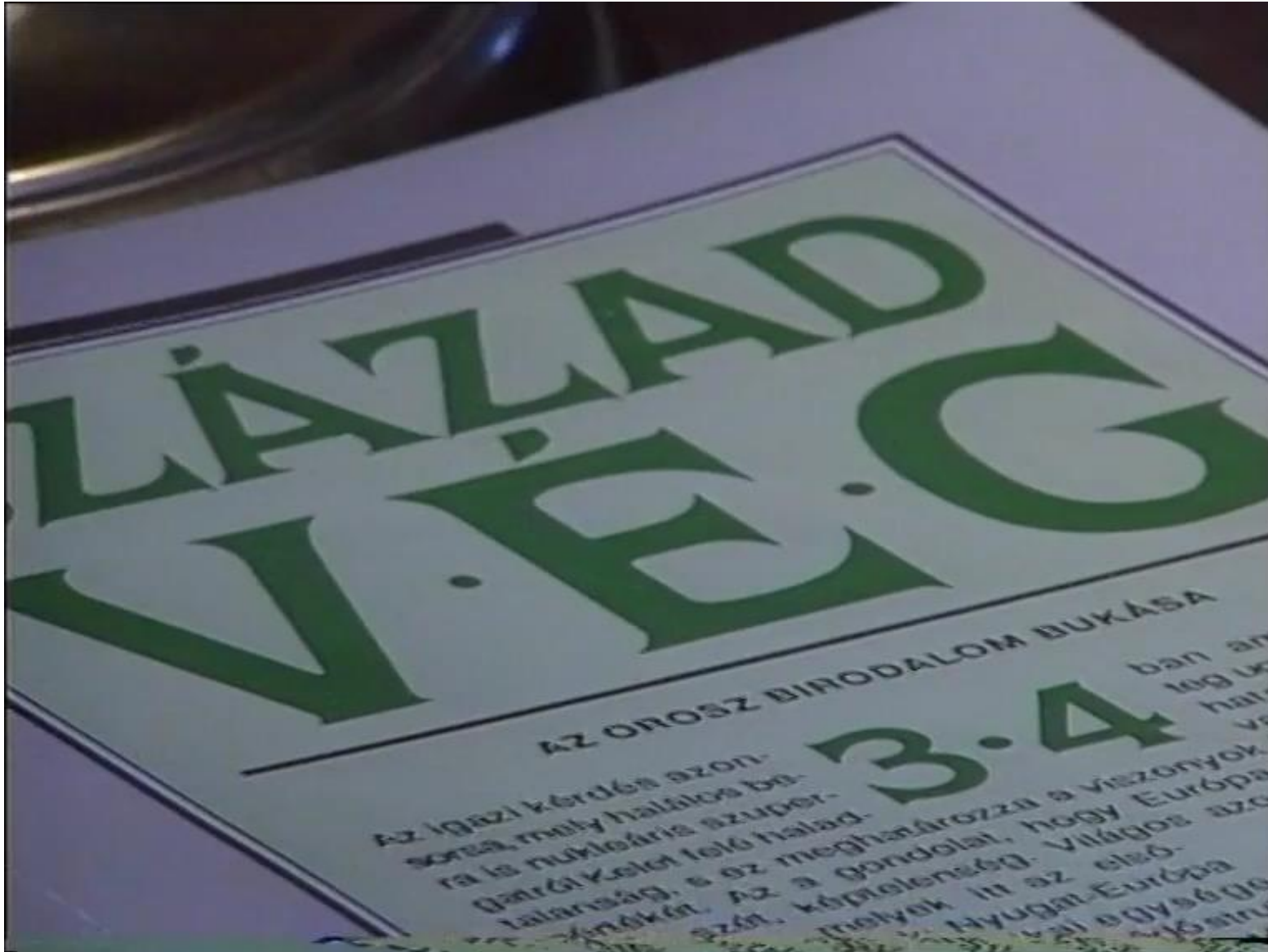
- 1978-tól a Maison des Science de l'Homme, majd 1983-tól az EHES kutató munkatársa
  - Álláshoz jutásában segítségére volt Raymond Aron, akinek Karády Viktor mutatta be.
  - Életének újraindításában Kende Péter és Karády Viktor, a CNRS szociológusai segítették. Karády Viktor intézeti dolgozószobáját osztotta meg Keménnyel:
    - közös kutatás Karádyval zsidóság szerepéről az 1945 előtti magyar társadalomban. Megjelent az Actes de la Recherches en Sciences Sociales-ban (I. 1978, II. 1980)
    - 2024-ban magyarul: Zsidóság a magyar nemzetépítésben a Numerus Clausus előtt és azután. Múlt és jövő kiadó. Egyik főműve.

Párizsi évek (1977-1990): tudomány és politika

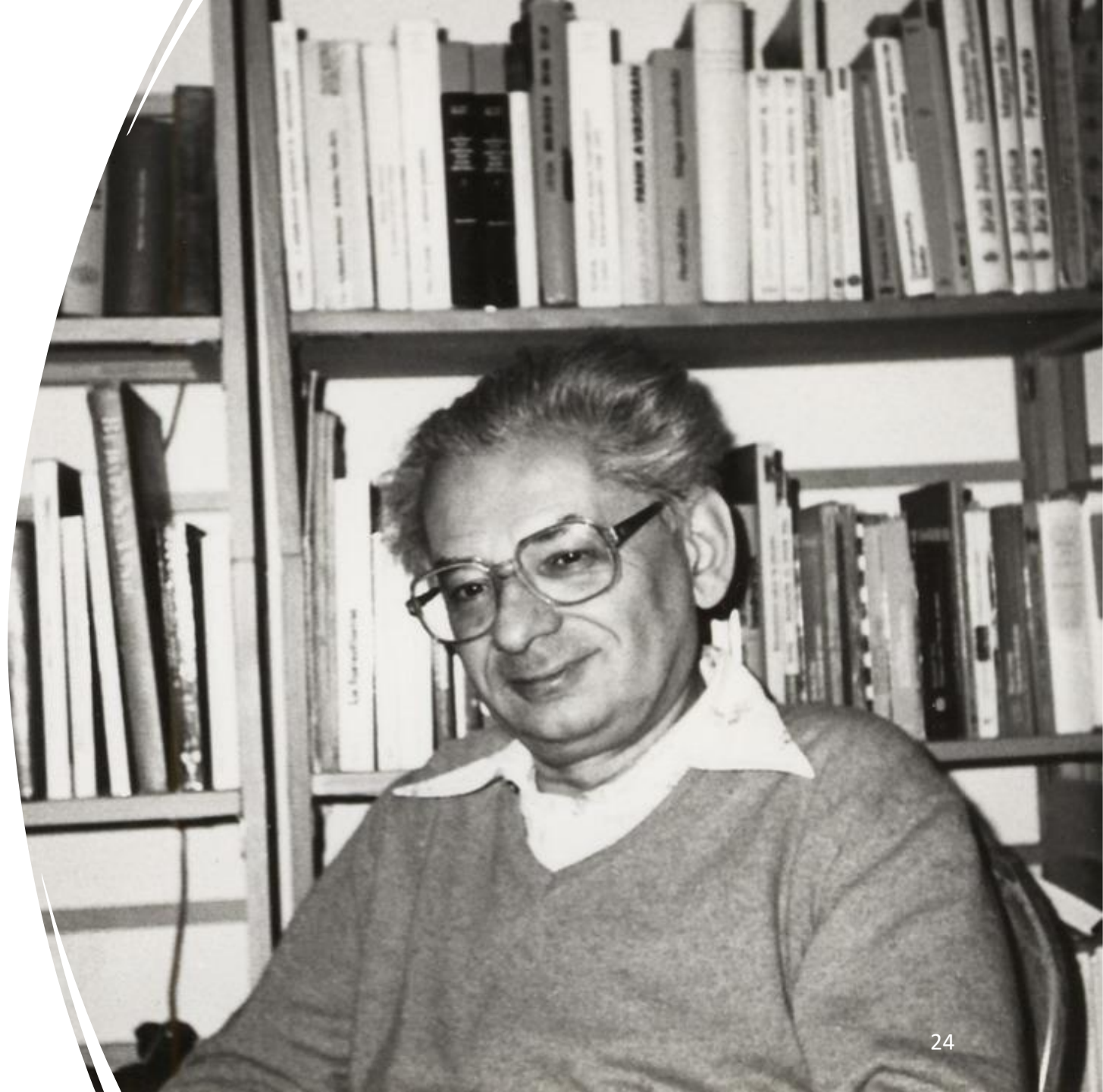
- 1978-tól: Bibó István összegyűjtött művei, 4 kötet: 1980, 81, 82, 83
  - Bibóval közösen megtervezve
  - Sárközi Mátyással és Szabó Zoltánnal
- 1985: Ouvriers hongrois (a kéziratoss mű) részleges megjelentetése
- 1980-90: Magyar Füzetek szerkesztője (Fejtő F., Szabó Z., Kende P. ... etc) 1986: Magyar munkástanácsok; 1988: Mlynar: Prága 1968 ....
- 1980-90: Szabad Európa Rádió külső munkatársa
  - Beszámolóit több tízezren hallgatják Magyarországon
  - A hazai ellenzéki sajtó rendszeres ismertetése
  - 2010: „... és a 49 méteres rövidhullámon” címmel, Osiris

Válasz Elbert Márta kérdésére: Milyen volt az élete Párizsban? (videó)

Párizsban

Párizs:
feleségével,
Passuth
Krisztinával

1990-2008: újra itthon

- 1990-2004: az MTA Szociológiai Intézetének kutatója
- 1992-1995: az MTA Szociológiai Intézetének igazgatója
- 1992: a Magyar Szociológiai Társaság elnöke
- 1993, 2003: a 2. és a 3. országosan reprezentatív romafelmérések
- 1999: a cigány gyerekek iskolai szegregációja kutatás (Havas + Liskó I)
- 2000: Kemény (szerk.): A romák/cigányok és a láthatatlan gazdaság.
- 2004: Kemény, Jankó, Lengyel G: A magyarországi cigányság, 1971-2003
- 2005: Kemény (ed): Roma in Hungary. Columbia Univ. Press

1990-2008: újra itthon

SZEGEDI EGYETEMI ELŐADÁSOK, 1991-1993

- 2010: Előadások a magyar társadalomfejlődés szociológiájáról. Szeged, Belveredere kiadó

KORÁBBRÓL KÉZIRATBAN MARADT MŰVEK KIADÁSA

- 1990: Velünk nevelkedett a gép (Szociológiai tanulmányok) VITA kiadó
- 1991: Közelről és távolból. Gondolat kiadó
- 1992: Szociológiai írások. Szeged, Replika könyvek

A ZSIDÓSÁG KÖNYV: IGAZI NÓVUM A MAGYAR KÖZÖNSÉGNEK

- 2024: Karády-Kemény: Zsidóság a magyar nemzetépítésben a Numerus clausus előtt és azután. Múlt és jövő kiadó

Kemény István, a politizáló ember

- Nem volt az a tudós, aki idegenkedett a politikától
  - Ebben hasonlított mesterére: Max Weberre. Szenvedélyes elkötelezettséggel politizált egész életében.
  - Nem volt baloldali, még kevésbé szocialista.
  - Klasszikus liberális volt, a Tocqueville, M. Weber, R. Aron féle fajtából (a piacgazdaság feltétlen híve, balos romantikus illúziók nélkül) + erős elkötelezettséggel a szegények, elesettek ügye iránt
  - Fiatalkora óta híve Henry George tanításainak (Madarász A. előadása)
  - Politikai szerepvállalásait felsoroltam: ellenállási mozgalom / Petőfi kör / 56-os munkástanácsok / Szabad Európa rádió
- Szakpolitikus is volt: 1990-2002 között Bp. főpolgármesterének főtanácsadója
  - Városüzemeltetés és várospolitikai szakterülettel. Két előadó is fog ma erről (is) beszélni: Madarász A. és Demszky G.

Budapesten,
valamikor a
kétezres
években

a Lukács fürdő kertjében

Legjobb barátjával,
Batár Attila építésszel,
budapesti házuk
kertjében

A temetésekor Havas Gábor, Pista Weberről írt szavait idézve,
búcsúztatta:

„Tárgyilagosságra törekvés a tendenciák megítélésében, ugyanakkor szenvedélyes állásfoglalás a szabadság, a humánus értékek, a szabad és univerzális érdeklődésű emberi személyiség mellett; hit abban, hogy a jövő nem egyértelműen meghatározott, hanem az lesz, amivé az emberek teszik, és mégis, vagy talán éppen ezért erős kétségek a humanizmus ügyét illetően.”

*Kemény szövege Weber „mély pesszimizmusáról” beszél. Havas ezt, Pistára vonatkoztatva, „erős kétségek”-re változtatta.

